

SÄR-

JARKKO STENIUS

KY-

**TARINOITA KADUN
VARJOISALTA PUOLELTA**

NEET

LIKE

© Jarkko Stenius & Like Kustannus /
Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

LIKE

Like Kustannus
Helsinki

ISBN 978-951-1-50426-9

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

ALKUSANAT

Tämä kirja kertoo rikkinäisistä ihmisistä. Olen haastatellut kahdeksaa rikoksen katveessa elävää miestä ja naista, jotka pääsevät ääneen kirjan sivuilla. Heidät oli helppo löytää. Se kertoo ennen kaikkea jotain huolestuttavaa tästä ajasta. Kaikkien haastateltujen nimet on muutettu, paitsi ensimmäisen tarinan päähenkilön.

Tämän kirjan kirjoittaminen oli antoisaa, mutta se otti myös koville. Tuntui uskomattoman rankalta kuunnella ihmisten syvimpiä traumoja. Mitä pidemmälle kirjaprojekti eteni, sitä läheisemmiksi kirjassa kuvatut ihmiskohtalot koin. Kaikki tarinat eivät ole selviytymistarinoita. Kynneliä tuli vuodatettua, ja joka päivä mietin vähintäänkin ohikiitävän hetken ajan, että kirjoittaisin mieluummin jotain muuta, ihan mitä tahansa muuta.

Kirjoittaminen olisi ollut ehkä helpompaa, jos oma elämäni olisi ollut seesteistä, mutta seesteisen elämän sijaan olen käynyt jokapäiväistä taistelua omien ongelmieni kanssa. Lisäksi monet tämän kirjan tarinat palauttivat mieleen ja aktivoivat omia vanhoja traumojani. Minun oli helppo samaistua kaikkiin tarinoihin, koska olen itsekin kokenut vastaavaa tai ainakin käynyt läpi samanlaisia tunteita. Ehkä siksi haastateltavien oli myös helppo avautua minulle. Kiitos teille, jotka avauduitte, kunnioitan teitä ja rakastan teitä ja toivon teille pelkkää hyvää.

Jarkko Stenius

TOPI

Tämän kirjan ensimmäinen tarina perustuu omiin lapsuusmuistoihini. Joku voi ihmetellä, miten muka voin muistaa neljäkymmenen vuoden takaiset tapahtumat näin tarkasti. Vastaukseni on: miten voisin unohtaa? On kyse sanoista ja tunteista, jotka ovat porautuneet mieleni ja kehoni ytimeen. Pääntunteeni tapahtumien aikaan oli hämmennys, joka on vuosikymmenien saatossa – ja myös omien kokemuksieni kautta – jalostunut jonkinlaiseksi ymmärrykseksi.

Omien muistojeni lisäksi tarina sisältää yksityiskohtia ja tietoja, joista olen lukenut *Helsingin Sanomista*, *Iltalehdestä*, *Ilta-Sanomista*, Hämeenlinnan paikallislehtien artikkeleista sekä *Alibista*. Mukana on myös sellaisia asioita, jotka kuulin jo vuosikymmeniä sitten äidiltäni, Topin veljeltä Artulta tai Topin parhaalta ystävältä, Simolta.

Jälkeenpäin olen ihmetellyt, mikseivät ympärilläni olleet aikuiset selittäneet minulle – lapselle – mistä siinä kaikessa oli oikein kyse. Ehkä he yrittivät, mutta eivät osanneet? Ehkä heillä ei ollut riittävästi tunnesanastoa? Ehkä he eivät ymmärtäneet tapahtunutta itsekään? He osasivat vain painaa pään alas ja hukuttautua häpeään.

Kun olin lapsi, pidin enoani Topia kivana tyyppinä ja halusin ajatella, ettei hän ollut läpeensä paha. Hänen tekoaan toki pidin pahana. Topi kävi meillä juuri ennen kohtalokasta yötä – edellisenä päivänä. Minulle on jäänyt mieleen, että jossain

vaiheessa iltaa Topi satoi tukkansa ponnarille ja käyttäytyi oudon naismaisesti. Ihmettelin sitä hieman, mutta äitini vain nauroi Topin jutuille. Kun Topin vaimo Pirkko tuli hakemaan Topin meiltä myöhemmin, hän pyöritteli silmiään ja totesi kyllästyneen kuuloisena: ”Taasko tätä.”

Ennen kuin palaan lähes neljäkymmenen vuoden takaisen kohtalokkaan yön tapahtumiin, yritän päästä kiinni sen ajan maisemaan: millaista elämää vuonna 1986 elettiin, mitä silloin tapahtui ympärilläni.

Suomen presidenttinä oli Mauno Koivisto ja pääministerinä Kalevi Sorsa. Urho Kekkonen menehtyi loppukesästä. Yhdysvaltoja hallitsi Ronald Reagan, ja Neuvostoliittoa Mihail Gorbatshev. Berliinin muuri ei ollut vielä sortunut. Suomen suurimmat musiikkitähdet olivat Eppu Normaali, Juice Leskinen ja Dingo, ja Suomen myyntilistojen kärjessä keikkuivat sellaiset ulkomaan tähdet kuin Samantha Fox, Eurythmics ja Bananarama. Vuoden mykistävimmät biisitulokkaat – ainakin omasta mielestäni – olivat Europan ”Final Countdown” ja Status Quon ”In the Army Now”, mainittakoon myös että Rocky nelosen soundtrack oli hetken aikaa myyntilistan ykkösenä.

Kännyköitä alkoi näkyä harvakseltaan vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Puhelinnumerot löytyivät puhelinluetteloista, jotka jaettiin joka kotiin vuosittain. Luetteloiden yhteispaksuus oli lähes kymmenen senttimetriä. Keltaisilta sivuilta löytyivät yritysten puhelinnumerot ja karttasivut, jotka saattoi repäistä irti ja ottaa mukaan, jos piti löytää jonnekin. Siellä täällä katujen varsilla kohosi lasiseinäisiä puhelinkoppeja, mutta valitettavan monet niistä joutuivat nuorison vandalismin kohteeksi; ei ollut varsinainen yllätys, jos kopin seinät oli isketty säröille tai jos betonilattialla oli virtsalammikko, mutta pahinta oli,

jos puhelimen johto oli riuhtaistu irti. Se kirpaisi varsinkin sydänyöllä kolmenkymmenen asteen pakkasessa, kun oli pakko saada joku kiinni päästäkseen sisälle. Kyllä – 80-luvulla talvet olivat kylmempiä kuin nykyään.

Suosituin kotitietokone oli Commodore 64, jonka kovin peli oli Bruce Lee. Siinä sai astua Brucen hipsutossuihin ja tapella ninjoja ja sumopainijoita vastaan. Pelistä oli myös kaksinpeliversio, jossa toinen sai olla Bruce ja toinen ninja tai sumo. Grafiikka oli yksinkertainen verrattuna nykyaikaan, mutta kyllä se riitti koukuttamaan.

Vuoden 1986 tapahtumista omaan mieleeni on piirtynyt selkeimmin Tshernobylin onnettomuus ja sitä seurannut ydinlaskeuma. Olin erityisen huolissani siitä, että olin syönyt lähimetsästä apilanlehtiä ja saattaisin kuolla siihen paikkaan.

Alkuvuodesta 1986 Ruotsin pääministeri Olof Palme murhattiin. Se paljasti minulle maailmasta jotakin sellaista, mitä en ollut aiemmin tiennyt olevan olemassa.

Vuonna 1986 rikoksiin keskittynyt *Alibi*-lehti oli jo olemassa, mutta muuten lehdissä kirjoitettiin murhauutisista harvakseltaan, toisin kuin nykyään. Omaan mieleeni jäi voimakkaimmin vuoden 1984 uutinen, jossa kerrottiin 12-vuotiaan koulupojan murhanneen koulukaverinsa kymmenellä puukoniskuilla ja viilloilla. Helsingin Kannelmäessä sijainnut metsäbunkkeri, joissa murhateko tapahtui, oli minulle tuttu paikka, ja olin itse tuolloin saman ikäinen, 12-vuotias.

80-luvulla televisiossa oli vain kaksi kanavaa. Oli myös mahdollista katsoa VHS-kasetilta jenkkielijoja, mutta kovimmista toimintaelokuvista oli Suomen elokuvatarkastamon toimesta sensuroitu pois raaiimpina pidetyt kohtaukset. Leikkaukset oli tehty kömpelösti; kohtaukset vain keskeytyivät tai olivat oudon lyhyitä, ja joskus myös musiikki katkesi kesken kaiken.

Niitä, jotka olivat nähneet sensuroimattoman *Exterminatorin*, katsottiin kaveripiirissä ylöspäin.

Yksi 80-luvun hämmäntävimmistä asioista oli AIDS:n saapuminen Suomeen. Muistan, kuinka huolestuneisuuteni siemen versoi peloksi: mietin, mistä voi tunnistaa homon ja kuinka lähelle sellaista uskaltaa mennä ajautumatta vaaraan. Ajan hengen mukaisesti aprikoin, voisinko enää edes kätellä ketään, vai tarttuuko AIDS ilmaitse, aivastuksesta? Sanomalehdissä oli neuvoja ja ohjeita AIDS:in välttämiseksi, mutta minusta tuntui, että ne olivat epäselviä ja vaihtuivat tiuhaan. Siihen aikaan AIDS:ista levisi paljon virheellistä tietoa, ja epävarmuus lisäsi yleistä paniikin tunnetta.

Tämän tarinan päähenkilö, enoni Topi, oli palannut Ruotsista muutama vuosi aiemmin, 1980-luvun taitteessa. Hän oli ollut pitkään poissa Suomesta ja huhu kertoi, että hän oli lakia paossa. Asiasta ei kuitenkaan saanut puhua eikä varsinkaan kysyä suoraan. Häpeä ja riittämättömyyden tunne olivat liian raskaat taakat kannettavaksi, ja siksi kaikki ikävät asiat oli parempi peittää, yksinkertaisesti kieltää niiden olemassaolo. Sukumme periaatteisiin kuului, että epäonnistumisia piti hävetä eikä mistään häpeällisestä hiiskuttu vahingossakaan. Pääasia oli, että kaikki näytti ulospäin hyvältä, että auton pellit kiilsivät ja nurmikko oli leikattu moitteettomasti, että vanhemmilla oli hienon kuuloiset ammatit ja että lapset olivat hyvin kasvatettuja – eli osasivat olla hiljaa, kun aikuiset puhuivat. Äitini toisteli aina, että vaikka menisi kuinka huonosti, sitä ei saanut näyttää ulospäin. Aina piti kävellä rinta kaarella ja leuka pystyssä, oli tilanne mikä hyvänsä. Tärkeintä oli pitää julkisivu kunnossa, kenenkään ei tarvinnut tietää alkoholin värittämistä yhteentoista neljän seinän sisällä, katseilta piilossa.

Minulla ja äidilläni oli lapsuudestani asti sanaton sopimus, jonkinlainen hiljainen yhteisymmärrys siitä, että tietyistä asioista ei puhuta. Eilisen roska oli myyttynä maton alla. Ehkä äitini ajatteli, että tuska poistuu, kun sen olemassaolo kielletään tai ainakin salataan, ja että kohta kukaan ei edes muistaisi, että mitään oli ollutkaan. Mutta unhoon painumisen sijasta asiat ja tunteet paisuivat ja vääristyivät yhä pahemmin. Se, mitä yritettiin olla huomaamatta, kasvoi kasvamistaan ja tuli lopulta huoneen kokoiseksi. Minun kohdallani pakotettu vaikeneminen johti siihen, että nyt, vuonna 2024, minun on pakko kirjoittaa neljänkymmenen vuoden takaisesta ylisukupolvisesta traumastamme kaikille, koko kansalle.

Enoni Topi oli tehdastyöläinen – se oli minun elämäniympäristössäni tuttu ammatti siihen aikaan. Hän ajoi Mersun klassikkomallilla, jolla pystyi kuulemma ajamaan yli miljoona kilometriä, jos siitä piti hyvää huolta. Muistikuvissani Topi oli vähintään 185-senttinen, jäntevänsitkeä mies, jolla oli aaltoilevat tummat hiukset, ja niissä loppuaikoina kenties pari harmaata raitaa. Muistan, kuinka Topi joskus mietti, mitä tekisi, jos kuristajakäärme kävisi kimppuun ja itsellä olisi aseena vain linkkuveitsi. ”Siinä sitä vaan kihnuttaisi ja toivoisi, että käärme katkeaa ennen kuin se ehtii kuristaa kuoliaaksi”, enoni maalaili. Hihittelin mielikuvalla Topin kanssa.

Topi harrasti tarkkuusammuntaa ja omisti Colt Python -merkkisen revolverin. Hän kävi ampumassa parhaan ystävänsä Simon kanssa, ja minäkin olin joskus heidän mukanaan. Välillä miehet ampuivat taulujen lisäksi meloneja tai greippejä. Jälkimmäisistä ei jäänyt juuri mitään jäljelle, kun niitä ampui kolmeviisseiskalla. Se oli toimintaleffojen kulta-aikaa, ja on helppo päätellä, että se taisi näkyä myös miesten maneereissa.

Voin kuvitella, kuinka yksi jos toinenkin mies kuvitteli olevansa oman kaveripiirinsä Marion Cobretti.

Olen kuullut, että Topi kantoi asettaan myös tilanteissa, joissa sen ei olisi pitänyt olla mukana. Ja senkin olen kuullut, että Topi oli ollut hoidossa mielenterveydellisistä syistä. Mikäli huhu pitää paikkansa, epäilen, että häntä on hoidettu Hattelmalan piirimielisairaalassa, jota pidin tuohon aikaan aavemaisen näköisenä paikkana – sen näki pikatieltä aina kun ajoimme Helsingistä Hämeenlinnaan.

Syksyllä 1986 olin juuri täyttänyt neljätoista vuotta ja kävin peruskoulun seitsemättä luokkaa. Torstaina 24. lokakuuta minulla oli normaali koulupäivä – siihen saakka, kunnes rehtori tuli hakemaan minut luokasta kesken oppitunnin. Ajattelin, että olin jäänyt kiinni jostain kolttosesta. Mutta ei, rehtori sanoikin, että minun pitäisi lähteä heti kotiin.

”Miksi?” kysyin.

”On tapahtunut jotain vakavaa”, rehtori vastasi. ”Äitisi kertoo lisää.”

Isää minulla ei siinä vaiheessa enää ollut, hän oli häipynyt maisemista jo silloin kun olin ollut pikkulapsi. Tuohon aikaan asuin kahden äitini kanssa.

Lähdin kävelemään kohti kotia. Tuuli oli alkanut tuntua purevan kylmältä, puut heiluivat lähes lehdettöminä harmaata taivasta vasten. Mitä lähemmäs kotia pääsin, sitä suuremmaksi ihmetykseni kasvoi, ja kun saavuin kotiovelle, olin jo peloissani. Aavistin pahaa.

Äiti odotti minua olohuoneessa. Hän vaikutti hätäntyneeltä, ja vasta jälkeenpäin olen ymmärtänyt, että hän oli kykenemätön kohtaamaan konflikteja järkevästi.

”Arttu ja Topi ovat ajaneet kolarin”, hän sanoi. Arttu oli äitini ja Topin veli, minun toinen enoni.